

METODICKÉ NÁMĚTY A INSPIRACE K INSCENACI NÁRODNÍHO DIVADLA MORAVSKOSLEZSKÉHO

SŮL NAD ZLATO

Pro Národní divadlo moravskoslezské připravila MgA. Tereza Vyvjalová,
studentka doktorského studia ateliéru Divadlo a výchova, JAMU, Brno

Božena Němcová (1820–1862) – Jan Alda (1901–1970)

SŮL NAD ZLATO

Premiéra 19. ledna 2012 v Divadle Jiřího Myrona

Režie Zoja Mikotová a Tomáš Jirman

Sůl nad zlato, klasická pohádka Boženy Němcové v přebásněné podobě Jana Aldy, nabízí ve zpracování paní režisérky Mikotové mnoho podnětných témat, která je možno při reflexi s dětským divákem akcentovat a otevřít. Tyto metodické materiály by měly být v tomto směru určitou inspirací pedagogům, kteří chtějí skrze přípravu na recepci divadelního tvaru a skrze jeho následnou reflexi v dětech rozvíjet nejen vztah k divadelnímu umění, ale také jejich kreativitu, schopnost pojmenovávat a vytvářet si na skutečnost vlastní svébytný názor. Svým zaměřením tak tento materiál odpovídá průřezovému tématu Osobnostně-sociální výchovy Rámcově-vzdělávacího programu základního vzdělávání. Dalším tématem tohoto metodického materiálu jsou možné přesahy a využití dané inscenace v běžné výuce na základní škole. Záměrně tento materiál nazýváme inspiracemi a náměty. Ač posloupnost aktivit a jejich propojení směřuje k určitému celku – jakési dílně o divadle, je zároveň možno jednotlivé aktivity vytrhnout z jejich kontextu a realizovat je samostatně, záleží totiž na každém pedagogovi, jeho možnostech, podmínkách, cílech a zaměření a v neposlední řadě také na potenciálu, věku a počtu dětí, jak s danými aktivitami naloží a jakým způsobem je bude obměňovat a zařadí je do výuky.

AKTIVITY PŘEDCHÁZEJÍCÍ NÁVŠTĚVĚ DIVADLA

Cílem těchto aktivit je připravit a naladit dětského diváka na recepci divadelního tvaru v rovině tématu dané inscenace a v rovině prostředků, které jsou v inscenaci k vyjádření tématu použity. V případě inscenace *Sůl nad zlato* pak konkrétně směřujeme k:

- objasnění symboliky slovanského symbolu pohostinnosti v podobě chleba a soli – k tomu, aby děti lépe chápaly význam hodnotového vztahu, který je naznačen v názvu pohádky *Sůl nad zlato*
- tématu vztahů a komunikace v rodině, které se prolíná celým dějem inscenace
- naznačení zápletky příběhu a hledání vlastního řešení vzniklé situace

Co se týče formy aktivit, jde většinou o partnerskou diskusi pedagoga s dětmi prokládanou jednoduchými pohybovými či výtvarnými aktivitami.

1. Co to znamená „Sůl nad zlato“?

- Co obvykle mívají děti k svačině? Dokážou si představit, že by jim maminka zabalila k svačině chleba se solí? Jak by jim to chutnalo? Možnost dát dětem ochutnat posolený krajíc chleba.
- Jestlipak děti vědí, že nejen v minulosti, ale i dnes se takto vítají významní hosté? Například anglická královna a jiní státníci. Co si o tom myslí?
- Vysvětleme dětem důležitost a symboliku těchto potravin:

CHLÉB jako základní potravina, jako dar přírody a znak lidské pohostinnosti a srdečnosti. SŮL jako nezbytná složka potravy a znak čistoty a vzácnosti.

Možnost zahrát si jednoduchou situaci vítání hostů chlebem a solí. Navozením atmosféry můžeme tomuto jednoduchému úkonu dát rozměr určitého rituálu.

- Jaký význam mají po objasnění výše uvedeného kontextu chleba a soli následující verše? Co znamená název pohádky, na kterou se s dětmi do divadla chystáme: *Sůl nad zlato*?

*Ať v každém domě mají stůl
a na něm vždycky chléb a sůl.
Jsou nad zlato a nad poklad,
ať není nikdy nikde hlad.*

Možné interpretace:

... Pohostinnost, srdečnost, úctu, laskavost si za zlato a peníze nekoupíme...

... Pokud budou lidé k sobě hodní a budou si navzájem pomáhat, budou schopni a ochotni nabídnout druhému chléb a sůl, bude na světě miň utrpení...

- Hra „Sůl nad zlato“. Děti obměňováním této jednoduché formulace přicházejí na další důležité hodnoty, které jsou takzvaně „nad zlato“. (Například: „Kamarádství nad zlato“, „Rodina nad zlato“, atp.) Každé dítě by si mělo vymyslet svou formulku, přijít samo na to, co je pro něj „nad zlato“. Variací na tuto hru je porovnávání jakýchkoli dvou hodnot, přičemž nemusí jít nutně o zásadní a základní lidské hodnoty, pro odlehčení můžeme nechat děti srovnávat například věci, které znají ze školy („přestávka nad vyučování“) nebo jídlo („špagety nad dušenou mrkev“), knihy, nebo cokoli jiného. Cílem je, aby děti dokázaly vyjádřit, co je pro ně důležité, ve variaci hry pak, v čem mají zálibení.

2. „Mám tě ráda jako sůl!“ – nastínění a reflexe zápletky pohádky a alternativy jejího rozvíjení

- Nastíníme dětem zápletku příběhu o králi, který měl tři dcery: Liběnu, Adélu a Marušku. (Je možné to udělat různými způsoby – vyprávěním, skrze jednoduchý namalovaný komiks, skrze hru s plošnými loutkami vyrobenými z tvrdého papíru, ...) Kralování už ho unavovalo, chtěl tedy vládu předat jedné ze svých tří dcer. Rozhodnout se chtěl podle toho, jak mu jeho ratolesti dokážou vyjádřit lásku. (Je samozřejmě možné a pravděpodobné, že děti tuto zápletku nebo děj pohádky budou znát, v tom případě mohou vyprávět společně s pedagogem.) Adéla srovnává svou lásku k otci se zlatem, Liběna s královskou mocí, Maruška se solí. Jak by se v takové situaci zachovaly děti? Jaké pokračování podle jejich názoru příběh měl? Jak by si přály, aby takový příběh skončil? (V případě použití komiksu či loutek pro uvedení do příběhu mohou děti pokračovat ve zvolené formě a konec příběhu nakreslit do komiksového políčka či jej ztvárnit skrze hru s loutkou. To závisí nejen na iniciativě pedagoga, ale především na stáří a schopnostech dětí.)
- Jaký mají děti vztah ke svým rodičům, k čemu by ho přirovnaly? Nakonec děti mohou nakreslit obrázek, který by znázorňoval jejich vztah k rodičům – portrét rodiny, nebo starší děti i věc, ke které by podobně jako princezny připodobnily vztah k svým rodičům. Druhou alternativou je nakreslit nakonec pokračování nebo vlastní konec dané pohádky.

AKTIVITY NAVAZUJÍCÍ NA ZHLÉDNUTÍ DIVADELNÍHO PŘEDSTAVENÍ

Cílem těchto aktivit je reflektovat dané představení a využít jeho potenciálu k rozvoji kreativity dětí, k hlubšímu uvažování nad tématem příběhu. Směřovat skrze tvořivé aktivity k tomu, aby bylo téma příběhu pro děti aktuální a jim blízké. Konkrétní cíle jsou následující:

- rekapitulace děje z pohledu dětského diváka (silné a slabé momenty představení, zápletka, atp.)
- vést děti k vlastní interpretaci postav a jejich vztahů
- reflexe dynamiky představení
- seznámení se a rytmická práce s částmi textu zhlédnuté pohádky
- využít potenciál představení jako inspiraci k dalším aktivitám a činnostem v rámci výuky na základní škole

1. Rekapitulace příběhu

Společné vyprávění příběhu

Děti se v kroužku za pomoci pedagoga pokouší dát dohromady děj příběhu a jednotlivých scén. Postupně každé dítě v kruhu řekne jednu větu (nebo souvětí, dějový úsek) příběhu, pedagog tuto aktivitu začíná, otvírá příběh první větou. Tato aktivita vede především k jakési „dojmologické“ reflexi představení a připomenutí děje, pedagog může vysledovat, jakým způsobem děti dějovou linku příběhu vnímaly, který hrdina pro ně byl ten hlavní atp.

Fotografie

Děti ve skupinkách, samostatně či celý kolektiv ve spolupráci s pedagogem do rámu (nakresleného) na papíru či tabuli nakreslí pro ně nejdůležitější moment příběhu – vytvoří tak jakousi fotografii toho momentu. Pokud děti pracují ve více skupinách, je možné na tuto aktivitu navázat tak, že se obrázky mezi skupinkami prostřídají, každá skupina pak vymyslí nově získanému obrázku nějaký název podle toho, jak na ně obrázek působí, co jim připomíná, jaký moment děje zobrazuje.

2. Symbolika jednotlivých postav a jejich vztahy

Co by byla, kdyby byla...

V této aktivitě děti zábavným způsobem vyjadřují svůj dojem, názor, postoj, sympatie či antipatie k postavám příběhu. Děti odpovídají na otázku: „Co by např. Maruška byla, kdyby byla např. nějakým druhem ovoce?“ Podle potřeby obměňujeme postavy a také tematické oblasti přirovnání – pro inspiraci můžeme použít třeba: zvířata, jídlo, kuchyňské náčiní, ale i abstraktnější oblasti jako: barvy, pocity, ... cokoliv, co je dětem blízké a důvěrně známé, aby dokázaly transformovat svůj dojem z dané postavy v něco konkrétního, co má z jejich pohledu s postavou nějakou vnitřní či vnější podobnost. Děti tak nejen konkrétním osobitým způsobem vyjádří svůj dojem z dané postavy, ale zároveň se učí principu jednoduché metafory.

Postava-předmět

Pedagog vybere určité tvarově, barevně, účelově či jinak zajímavé a různorodé předměty (součástí předchozí aktivity může být přiřazení jednotlivých předmětů k postavám), které budou v následující aktivitě symbolizovat jednotlivé postavy. Pak vymeze prostor (šátkem, barevnou izolepou, ...), ve kterém se tyto postavy-předměty budou „pohybovat“. Úkolem pro děti, který se dá libovolně obměňovat, je ve vymezeném prostoru s pomocí a vedením pedagoga umístit například předmět symbolizující tatínka krále a předmět symbolizující dceru Marušku tak, aby jejich vzájemné postavení odpovídalo jejich vztahu například na začátku příběhu – nejde pouze o proxemiku, ale také o konkrétní polohu předmětu (např. Pokud by Marušku symbolizoval hrníček, jak bude stát? Dnem dolů nebo nahoru? Nebo bude ležet?) Je důležité tato rozhodnutí reflektovat. Skrze variace této aktivity můžeme s dětmi např. sledovat vývoj vztahů jednotlivých postav nebo porovnávat vzájemnou spřízněnost či odstup postav.

3. Rytmus

Tematická oblast aktivit s názvem rytmus se nejvíce obrací k východisku pohádky, k Aldovu veršovanému dramatickému textu. Reflektuje také prostředky sdělení, kterými inscenace disponuje – rytmické ztvárnění Aldova textu skrze jednoduché choreografie.

Orchestr kuchařů

Hra inspirovaná rytmizovanou kuchařskou choreografií inscenace. Děti mají k dispozici určité kuchyňské náčiní a pokouší se s ním za pomoci učitele vytvořit improvizovanou rytmickou skladbu. Spíše než o dokonalý, rytmicky sehraný zvukový tvar jde v první fázi o to, aby děti zjistily zvukové možnosti jednotlivých předmětů a vyřadily se. Dalším stupněm tohoto cvičení může být směřování k určité dynamice, k jednoduché struktuře (např. začínáme úplně potichu, postupně zvyšujeme intenzitu a skončíme naše hraní zase do ticha...).

Dynamika představení

Skrze hraní na kuchyňské náčiní mohou děti vyjádřit i svoje vnímání dynamiky či atmosféry celku příběhu i jednotlivých situací.

Aby nevznikl zmatek a hluk, je důležité dávat dětem v obou výše uvedených cvičeních dostatečně konkrétní podněty (např. nálada či atmosféra situace, ve které Maruška přichází ke kouzelné babičce), nebo je popřípadě rozdělit do menších skupin a prostrídat jejich hraní; zároveň tak pro každý orchestr kuchařů získáme diváky.

Rytmická práce s textem:

*Levá, pravá,
pata, špička,
bude sláva,
parádička!*

*Bude sláva, paráda!
Tramtarára, taráda!*

*Hopsasa, hopsasa
všecinko se natřásá
pozvolna i prudce,
co má nožky ruce!
Hopsasa, hopsasa,
všecinko se natřásá!*

*Přijdou páni,
zavýsknou si,
a my, kmáni,
utřem vousy!
Bude sláva, paráda!
Tramtarára taráda.*

Pokud se děti tyto texty naučí, je možno je doplnit rytmickým hraním „kuchařského orchestru“. Další možností je vytvořit na tento text určitou pohybovou strukturu, model, rozcvičku, choreografii, kterou můžeme děti naučit nebo ji vymýšlet přímo s nimi.